

HISTORICITETENS REGIMER

François Hartog:

Regimes of Historicity: Presentism and Experiences of Time

Columbia University Press 2015, xix + 260 s.

Det mest dagsordenssættende bidrag til de sidste 10-15 års diskussion af historiske tidsligheder og studiet af dem har været den franske historiker François Hartogs bog om historicitetsregimer fra 2003. Med mere end et årtis forsinkelse foreligger bogen også i en vellykket engelsk oversættelse og med et nyt, aktualiserende forord. Dette har allerede sikret den status af en nyklassiker inden for den spirende udforskning af historisk tidslighed.

Med inspiration fra Foucaults diskurs- og dispositivkategorier og fra Reinhard Kosellecks betoning af vores historie- og tidsbegreber som historiske produkter snarere end som tidløst givne anskuelseskategorier, sætter Hartog sig her for at karakterisere skiftende historicitetsregimer, dvs. idealtypiske, heuristiske kategorier for forskellige epokers dominerende sociale forestillinger om tid og historie. Meget kort fortalt lokaliserer han tre store historicitetsregimer, der hver især er domineret af ét karakteristisk tidsregime: Et førmoderne, fortidsorienteret regime; et moderne, fremtidsorienteret regime (futurismen) og det aktuelle nutidsregime (præsentismen), som kendetegnes ved "an omnipresent present" (s.8), "[a] sense of a permanent, elusive, and almost immobile present, which nevertheless attempts to create its own historical time (...) as though there were nothing but the present, like an immense stretch of water restlessly rippling" (s. 17f).

Så vidt ligger Hartogs originalitet nok snarere i selve kategorien 'historicitetsregime' end i analysen af disse tre store typer. Men hans detailanalyser af skiftende former for historieskrivning og historieforståelse kaster betydeligt mere af sig. I første del af bogen vender han blikket mod oprindelsesdyrkelsen og den cirkulære tidsopfattelse – 'det heroiske historicitetsregime' – hos Homers Odysseus og maoriernes tankeverden, sådan som antropologen Marshall Sahlins har kortlagt den. Derfra går han videre til Augustins kristne tænkning om tidens udstrækning mellem det forgangne, det kommende og det allerede værende, der følges op af en nærlæsning af Chateaubriands refleksioner over sekulær tid og historie i den franske revolutions kølvand – den moderne futurismes fødsel. Bogens anden del fokuserer dernæst på samspillet mellem fremtidsdyrkelse og nutidsdyrkelse, mellem futurisme og præsentisme, som karakteristisk for det 20. århundredes historiske udsyn. Og her står altså i dag kun præsentismen tilbage som det perspektiv, der bestemmer både fremtidsbetragtningen og de fremherskende tilgange til historisk erindring og arv:

“The present has thus *extended* both into the future and into the past. Into the future, through the notions of precaution and responsibility, through the acknowledgment of the irreparable and the irreversible, and through the notions of heritage and debt, the latter being the concept which cements and gives sense to the whole. And into the past, borne by similar concepts such as responsibility and the duty to remember, the drive to make everything into heritage, the lifting of time limitations, and last but not least the notion of ‘debt’ (s. 201).”

Hartogs perspektiv bærer klare aftryk af melankoli og kulturpessimisme. Men hans læsninger er også tankevækkende og nuancerende. Han søger langt fra at tvinge sin overordnede analyse ned over materialet, men ser også dets indre modsætninger og dets modsigelser af hans egne idealtyper. Han viser f.eks. velgørende sans for, hvordan futurismen allerede i sin programmatiske form i Marinettis futuristiske manifest *også* var en præsentisme, der opererede i et allerede (s. 107f). Og i en kort inddragelse af Walter Benjamins historietænkning med dens centrale begreb om *Jetztzeit* – den historieforandrende handlings nutid, der former og forener sig med både fortid og fremtid – bemærker Hartog: “Benjamin was undoubtedly a man of the present, but absolutely not of presentism” (s. 129). Så futurismen var aldrig kun futuristisk, og ikke enhver orientering mod nutiden er en præsentisme.

Hvis bogens væsentligste force ligger i dens klart fremsatte, aktuelt relevante tese og i de begavede enkeltlæsninger, har den dog også ret tydelige mangler, som imidlertid ikke kun kan tilskrives forfatteren, men også er symptomatiske for feltet som helhed. For det første skriver Hartog ret uanfægtet inden for en europæisk, primært fransk, kulturforståelse. Det er selvsagt ikke forbudt. Men i dette tilfælde indebærer det, at han stort set forbigår meget relevante diskussioner om forhold mellem vestlige og ikkevestlige tidskonstruktioner, om koloniale perspektiver og om globalisering. For det andet undgår Hartog helt at drøfte væsentlige sociale eller materielle sammenhænge. Det er iøjnefaldende, hvis man sammenligner med f.eks. geografen David Harveys indflydelsesrige analyse af *‘time-space-compression’* som en langsigtet udviklingstendens i både kapitalismens økonomiske udvikling og kulturelle forestillinger; med litteraten Fredric Jamesons analyser af postmodernitetens svækkede fornemmelser for tidslig andethed, hvori de kulturelle fænomener knyttes til efterkrigskapitalismens (senkapitalismens) udryddelse af de rester af præmoderne, organiske relationer, hvis funktion af modernitetens signifikante *anden* ifølge Jameson blev konstitutiv for moderniteten som kulturel epoke; eller med Thomas Hylland Eriksens antropologiske analyser af den aktuelle forandringshast i økonomi, miljø og identiteter som en mangefacetteret overophedning. Hos disse knyttes analysen desuden til

udfoldede overvejelser over rumlige og territoriale modsætninger.¹ Hartogs perspektiv er derimod rent 'kulturalistisk'.

Den tredje svaghed ved bogen er måske bagsiden af dens skarpt optrukne hypotese, nemlig at specifikke nuancer og forbehold bemærkes i de enkelte analyser, men ikke reflekteres i teoretiske formuleringer, der kunne oparbejde et mere finmasket kategoriapparat. For lægger de ovennævnte bemærkninger om Marinetti ikke op til kategorier med større spillerum for usamtidighed og indre modsætninger? Og kalder anerkendelsen af Benjamins *Jetztzeit*-begreb ikke på mere systematiske sondringer mellem flere arter af nutidsorientering eller nutidsdyrkelse? Når f.eks. Jean-Paul Sartre i 1945 erklærede at skrive for nuet, sine samtidige og sin egen levetid og ikke for fremtiden, kan det virke meget ligetil – som Hartog gør – at regne Sartre til blandt præsentismens foregangsmænd: "Existentialism was a presentism" (s. 111). Men var Sartres 'præsentisme', offentligt engageret ud fra troen på verdens foranderlighed og i forventning om snarlige forandringer som følge af dette engagement, ikke netop udtryk for, at nuet for ham bar tilstrækkeligt med fremtid i sig til ikke at behøve drømme om fjerne anderledes tilstande? Var det nu, han bekendte sig til, ikke i den henseende tættere beslægtet på Benjamins ikke-præsentistiske *Jetztzeit* end på vores egen samtids allestedsnærværende, almægtige nu?

Den mere systematiske udforskning af historicitetsregimer og den potentielle udvikling af underkategorier står altså stadig åbne, og Hartog virker ikke som den, der har tænkt sig at samle sine egne byggesten op. Hans bidrag har imidlertid allerede før udgivelsen på engelsk været med til at sætte dagsordenen for bredere diskussioner om tidslighed.² Bl.a. har den norske historiker Helge Jordheim problematiseret selve ambitionen om en entydig periodisering af herskende tidsopfattelser. Frem for at spørge til *det* herskende historicitets- eller tidsregime i den moderne epoke vil Jordheim søge at indkredse dels epokens flerhed af tidsregimer – forstået som "the plurality of times inherent in the plurality of social phenomena" – dels de forskellige synkroniseringspraksisser, hvorved denne flerhed er blevet forsøgt harmoniseret til én homogen tidsopfattelse (fra ure og almanakker over historieskrivning til smartphones). Ved denne dobbeltbevægelse i analysen vil han ikke blot indfange flerheden som sådan, i al sin banalitet, men også "the contrasts, oppositions, conflicts, and struggles involved in structuring, regulating, and synchronizing time".³

Det er en opfattelse, der ligger i logisk forlængelse af den grundlæggende bestræbelse på at historisere vores opfattelser af historisk tid, altså at anskue den ikke kun som færdigt resultat, men også i sine subjektive tilblivelsesprocesser

1 David Harvey: *Condition of Postmodernity*; Jameson: *Postmodernism*, 'End of Temporality' og 'Aesthetics of Singularity'; Eriksen: *Overheating*.

2 Se især Lorenz and Bevernage: *Breaking Up Time*, samt *Multiple Temporalities*.

3 Citat fra Jordheim: 'Introduction', 509. Se også Jordheim: 'Against Periodization'.

og projekter, der ofte også har peget i andre retninger end dem, der endte med at herske. Den har meget for sig, både som analyseredskab og i henseende til social relevans.

Kritikken af periodiseringen som princip kan imidlertid også blive for ensidig. Nok er ingen herskende periodisering modsigelsesfri eller hævet over diskussion. Men det indebærer ikke nødvendigvis, at vi bør opgive selve bestræbelsen på at periodisere magtfulde tidsopfattelser. For dels opstår der væsentlige og hegemoniske mønstre af de forskellige 'synkroniseringspraksisser', og disse mønstre vil ofte have ganske objektive funktioner for de enkelte subjekter ved at fungere som barriere for ikke alene dets transformative handlinger, men også dets evner til at tænke frit om andre muligheder. På dette punkt kan man hævde, at navnlig Hartogs analyse af præsentismen stadig har væsentlig værdi, i det mindste som det heuristiske redskab, han selv anser kategorien for. Dels er selve den intellektuelle kortlægning af herskende tidsopfattelser et nødvendigt strategisk redskab for den, der vil søge at anfægte eller blot tænke om sin samtids hegemoniske tidsopfattelser – hvilket nok er en af historikerens væsentligste funktioner for samtiden.

LITTERATUR

- Eriksen, Thomas Hylland: *Overheating: An anthropology of accelerated change*, London: Pluto Press, 2016.
- Harvey, David: *The Condition of Postmodernity: An enquiry into the origins of cultural change*, Oxford: Blackwell, 1989.
- Jameson, Fredric: *Postmodernism, or, the cultural logic of late capitalism*, London & New York: Verso, 1991.
- Jameson, Fredric: 'The End of Temporality', *Critical Inquiry* 29 (4), 2003, s. 695-718.
- Jameson, Fredric: 'The Aesthetics of Singularity', *New Left Review* 92, 2015, s. 101-32.
- Jordheim, Helge: 'Against Periodization: Koselleck's Theory of Multiple Temporalities', *History and Theory* 51, 2012, s. 151-171.
- Jordheim, Helge: 'Introduction: Multiple Times and the Work of Synchronization', *History and Theory* 53, 2014, s. 498-518.
- Lorenz, Chris and Berber Bevernage (red.): *Breaking up Time. Negotiating the Borders between Present, Past and Future*, Vandenhoeck & Ruprecht, 2013.
- Multiple Temporalities*, temanummer af *History and Theory* 53 (4), 2014.

BERTEL NYGAARD

LEKTOR, PH.D.

INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND

AARHUS UNIVERSITET

BERTEL.NYGAARD@CAS.AU.DK